

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.и.н. Иван Динев Русев

по процедурата за заемане на академичната длъжност „професор” по професионално направление 2.2. История и археология (История на България – История на Българското възраждане) за нуждите на Исторически факултет – Софийски университет (ДВ, бр. 64 от 16.08.2016 г.)

В обявения от Софийския университет „Св. Климент Охридски” конкурс за професор по професионално направление 2.2. История и археология (История на България – История на Българското възраждане) (ДВ, бр. 64 от 16.08.2016 г.) единственият кандидат – доц. д-р Надя Иванова Манолова-Николова участва с 3 книги (две от тях под №№ 2 и 3 в съавторство), 19 статии в български научни издания, 3 статии в чужди издания, 1 учебно помагало, 1 популярна статия, 1 рецензия на книга и съставителство на сборник със статии.

От представените публикации е видно, че научните интереси на доц. Н. Манолова-Николова през последните десетина години са съсредоточени в четири големи тематични области: православната църква като социално и културно явление в епохата на Българското възраждане; Испания и Балканите (в частност българските земи) през XVIII–XIX в.; епидемиите и бедствията в историята на българите (и Балканите) през XVI–XIX в.; регионални и селищни изследвания с акцент Средна Западна България през XV–XIX в.

Към първата област може да се причисли най-голямата част от представените в конкурса статии (№№ 5, 9, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 24) и най-скоро публикуваната книга, озаглавена: „Българите, църковното строителство и религиозната литература през 30-те – 40-те години на XIX в.“ (2016). Книгата до голяма степен е събрала и обобщила резултатите от изследванията на доц. Манолова-Николова в тази област, поради което следва да ѝ се обърне основно внимание в настоящото становище. Както отбелязва и самият автор, изданието няма типичен монографичен профил, а включва три взаимно допълващи се студии (с. 10), които биха допринесли за изясняването на ролята и мястото на православната църква в национално-формиращите процеси в българското общество през Възраждането. Проблемът е значим, тъй като позволява, а и изисква да се интерпретира многопластово. Доц. Манолова-Николова отчита тази сложност на изследователската задача, поради което се фокусира върху конкретни акценти и хронологически периоди.

Първата студия в книгата е посветена на църковното строителство през 30-те години на XIX в. Изборът е удачен, тъй като няма никакво съмнение, че това е времето, когато църковното строителство в българските градове и села отбелязва истински „бум“ в сравнение с предходните десетилетия, дори с цели столетия. Този процес отдавна не е „тайна“ за нашата историография. Той е ясно открит в поселищната литература, дори още в изданията от самия XIX в.; картината се уплътнява от запазените немного, но затова пък изключително ценни исторически

извори – фермани, кондики, мемоари и пр. Отдавна имаше нужда от един обобщен анализ на това бурно и повсеместно църковно строителство, започнало след 1830 г. и мисля, че с текста на доц. Манолова вече имаме първия успешен опит в тази насока. Обемната фактологична информация за 178 енорийски храма е систематизирана по няколко критерия и нагледно представена в табличен вид в края на монографията (с. 209–224), а анализът в изложението е насочен към конкретни теми, които целят да изяснят предисторията на процеса; неговата регионализация и динамика; главните действащи лица и общности, ангажирани в него; цената му – материална, финансова; социалният капитал, вложен в процеса и т.н.

Втората студия (с. 131–168) представя религиозната литература на църковнославянски и на говорим (диалектен) български език. Заявени са хронологичните граници: 30-те – 40-те години на XIX в., но на практика обзорът обхваща по-голям период – първата половина на века. Всъщност това е началото на по-широкото книгопечатане и разпространение на книжовна продукция на съвременен български език и в този смисъл темата безспорно има приносен характер, още повече, че за разлика от учебникарската литература например, религиозната не е привличала толкова много до момента вниманието на изследователите. А в контекста на епохата тя е не по-малко значима, дори напротив! Авторът се е постарал да очертае процеса на модернизация в българската религиозна книжнина от епохата. Колкото и странно да звучи, такъв процес съществува и той се нуждае от анализ.

Третата студия в книгата е посветена на конкретно селище (Шумен) и на конкретен храм („Св. Възнесение/Св. Георги“), като целта на автора е да покаже как на практика се случва църковното строителство и разпространението на религиозна литература на новобългарски, а и на свързаните с тях културни процеси в променените условия на 30-те и 40-те години на XIX в. Примерът е удачно подбран, защото макар да се отнася за град с интересна история, отдавна привличаща вниманието на изследователите, доц. Манолова-Николова, ползвайки наличната литература, е успяла да надгради знанието за селищната история с помощта на нови извори от турските архиви, а и с нов, подчинен на своята изследователска цел „прочит“ на вече познатите: тефтери на местни търговци, църковните кондики, каменни надписи и др.

Оригинално и убедително звучи заключението на доц. Манолова-Николова, че религиозното обновление („тихата модернизация през Църквата“, с. 206), случило се чрез масовото църковно строителство и издаването на българска религиозна литература през втората четвърт на XIX в., е сред важните фактори, подпомогнали бурното културно-просветно развитие през третата четвърт на същото столетие. Естествено, може да се дискутира по структурата, обхвата и хронологичните граници на изследваните в книгата теми. Въпреки аргументирано защитената авторова теза за нуждата от фокусиране върху църковното строителство само през 30-те год. на XIX в., няма как да не се очакват по-добри

резултати от анализ на този процес ако не до края на епохата, то поне за времето до Кримската война (1853–1856 г.). Но и в този обхват и съдържание настоящият текст без съмнение прави своя оригинален принос – принос, който в бъдеще може да бъде надграждан.

Представянето на понятията и уточненията, направени във връзка с тяхната употреба още в увода на книгата, както и приложенията в края (систематизирането на основната информация в таблици и публикуването на интересни документи) трябва да се оцени като безспорно научен подход, особено наложим и от гледна точка на бъдещото предназначение на изследването за нуждите на университетското преподаване.

Друга част от публикациите на доц. Надя Манолова-Николова се групират около тематичната област: „Испания и Балканите (в частност българските земи) през XVIII–XIX в.“ (№№ 2, 8, 13, 27, 28). Всеки, който се е докосвал до чужди дипломатически документи, особено до такива от времето на „Източния въпрос“, не се нуждае от убеждаване колко важни и приносни за нашата историческа наука са подобен тип публикации. Доц. Манолова-Николова се е насочила към изследване на испанската политика на Балканите, която макар и да не се вписва в „концерта на големите“ (или по-скоро точно заради това!) има правото на обективен и безпристрастен поглед към региона. Много добро впечатление оставя книгата „Испания, Балканите и българите...“ (2015 г.), в която пълните текстове на испански дипломатически доклади (в първите два раздела, като в първия те са поместени в оригинал на испански и в превод на български език) са последвани от няколко статии (повечето дело на доц. Манолова-Николова), осветляващи важни моменти от българската история именно на базата на испанските извори.

Темата за ролята на епидемиите и бедствията в историята на българите (и Балканите) през XVI–XIX в. (№№ 4, 6, 7, 17, 21, 22, 29) се явява като продължение и надграждане в научните интереси на доц. Манолова-Николова от предходния период в нейните изследвания. Тази тема отдавна привлича вниманието в западните историографии, но в българската тя е сравнително нова, като публикациите на доц. Манолова-Николова са едни от първите. Нов момент се явява търсенето на интердисциплинарен подход чрез сътрудничество с представители от други области на науката – по-конкретно става въпрос за привличането на резултати от дендрохронологически анализи, използвани в статия, проучваща природните бедствия в края на XVIII в. (№ 7).

И регионалните и селищните изследвания не са новост в научната продукция на доц. Надя Манолова-Николова, но с представените в конкурса публикации (№№ 3, 16) тя ѝ придава завършен вид относно региона на Средна Западна България (селищата между поречието на Горна Струма и Нишава) през османската епоха. Книгата „Исторически изследвания...“ (2014 г.) съдържа поредица от статии, посветени на тези селища, които освен че въвеждат много важна емпирична информация, дават повод за сериозни дискусии относно регионалните особености в

българското историческо битие – особености, които понякога противостоят и трудно се вписват в „националния разказ“.

Доц. д-р Надя Манолова-Николова е дългогодишен преподавател в Исторически факултет на СУ – към м. септември 2016 г. тя е с близо 35 годишен стаж по специалността. През 2005 г. се хабилитира за доцент и оттогава до днес продължава да надгражда своята професионална биография: води основни и специализиращи курсове по нова българска история в различни бакалавърски специалности и магистърски програми; научен ръководител е на двама докторанти; участва в 12 научни проекта, като на 4 от тях е ръководител. С цялата си дейност дотук доц. Манолова-Николова се утвърждава като завършен учен (доказват го регистрираните над 100 цитирания на нейната научна продукция), преподавател и популяризатор на българската история, в частност на историята на Българското възрождане.

Процедурните изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България и на Правилника за неговото приложение са спазени.

Изложеното дотук ми дава основание убедено да препоръчам на Уважаемото научно жури да присъди на доц. д-р Надя Иванова Манолова-Николова академичната длъжност „професор“.

Варна,
20. 12. 2016 г.

проф. д.и.н. Иван Русев